

OSMANLILARDA DOĞAL KAYNAKLARI KORUMA VE SAHİP ÇIKMA ÇABALARINDAN BİRİ: SÜLÜK TOPLAMANIN DENETİMİ

Doç.Dr. Osman ZÜMRÜT*

Türkler doğanın ve içindeki varlıkların ne denli insan yaşamı için değerli olduklarını bilen bir ulustur. Öyle ki, Orta Asya'nın çölleşmesinden önce, bu doğa sevgisi bağlantısını "Gök Tanrı" ve "Yersub" diye kuran deneyimli bir millettir. Sözelimi, türeyişini bile "Bozkurt"a dayandırdığını Ergenekon Destanında açıkça görüyoruz.¹ Orta Asya'nın çölleşmesi, doğanın ve ekolojik dengenin korunmasının insan yaşamı açısından çok önemli olduğunu acı biçimde deneyimsel olarak göstermiştir.²

Türklerin müslüman olduktan sonra, doğa sevgisi daha da artmıştır. Çünkü İslâm da doğayı korumayı öngörür.

İslâm'da doğanın korunması ve kaynakların ve zenginliklerin israf edilmemesi açıkça ve sık sık vurgulanır.³ bununla Kur'an ,iki amaç gerçekleştirmek ister:

Birincisi, Allah'ın nimetlerine şükretmeyi yani teşekkürü hatırlamak amaçlanmıştır. özellikle Kur'an'daki ayetlerde Allah'ın nimetleri, doğa ve doğanın kaynaklarının zenginlikleri sayılıyor. Sonra da o nimetlerin takdir edilmesi isteniyor. Hele bir surede çok açık olarak nimetler sayıldıktan sonra yinelenerek "o halde Rabbinizin hangi nimetini yalanlarsınız." diye insanların Yüce Allah'ın kendisine verdikleri nimetlerin takdir edilmesi isteniyor.⁴

İkincisi, doğa korunmadığı takdirde, beklenen acı son ve cehennem azabının, insanın kendi kötü kullanımıyla geleceği Kur'an'da

* O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi. (İstanbul,1977), C.I. s.21,98-100.

² age., (Adı Geçen Eser), s.108-110.

³ Kur'an:en'am 6/141; A'raf 7/31; İsrâ 17/26,27,29; Furkan 25/67.

⁴ Kur'an:Rahman 55/13-17.

belirgin biçimde vurgulanır.⁵

Hz. Peygamberin canlılara karşı şefkatli davranışı için Hadis kitaplarında bir çok hadis bulunmaktadır.⁶

Hz. Ebu Bekir, savaşta askerlerinden ve halkından uymasını istediği on emirden üçü şudur:

"1-Hurma ağaçlarını sökmeyiniz ve onları yakmayınız.

2-Hiçbir meyve ağacını kesmeyiniz.

3-İhtiyacınız hariç, hiç bir koyun, hiçbir inek, hiçbir deve kesmeyiniz, öldürmeyiniz."⁷

Peygamberimizden birçok "Hadis" aktaran Ebu Hureyre'nin "kedi babası" lakabı aldığını biliyoruz.⁸

Tanınmış "Hadis Bilimci" Süfyan es-Sevri hayvanları özgürlüğüne kavuşturma tutkusuna sahipti. Özellikle pazarlarda dolaşp kafeslerdeki hayvanların parasını vererek, onları salıvermeyi hoşlandığı bir alışkanlık haline getirmişti. Onunla ilgili olarak tarihçiler şu olayı anlatırlar:

"Birgün Süfyan es-Sevri pazar yerinde dolaşırken bir kuşun acı acı çığlıklar kopardığını duyunca, dayanamamış, kuşun parasını vererek kuşu doğaya salıvermek için kafesin kapısını açmıştı. Kuş, bir türlü es-Sevri'den ayrılmak istememiş, o yaşadığı sürece onunla birlikte gezmişti. es-Sevri'nin ölümünde mezara defnedildikten sonra kuş da halkın gözleri önünde kendini mezarın sert toprağına ve taşlarına çarparak öldürmüştü."⁹

İslâm kurumları tarihinde doğayı ve içindekileri korumaya, yüce Allah'ın kurduğu ekolojik düzen veya dengeyi korumaya yönelik bir çok kurum vakıf olarak kurulmuştur.¹⁰

⁵ Kur'an: Duhan 44/10-11.

⁶ Zebidi, Sahih-i Buhari Muhtasar Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi. (Mütercimi ve Şarhi: Kamil Miras, Üçüncü Baskı, Ankara,1974), C:VII, s.223-228, Hadis No:1066; age., (Dördüncü Baskı, Ankara, 1978), C.IX, s.71-72, Hadis No:1366; age., C.XII, s.25-26, Hadis No:1880-1881.

⁷ Taberi, Tarihü'r-Rusul ve'l-Müluk, (Leiden,1879), C.I, s.1850.

⁸ İslâm Ansiklopedisi, "Ebu Hureyre" Maddesi.

⁹ Ebu Nu'aym el-İsfehani, Hilyetü'l-Evliyâ. (Kahire,1932-1938).C.IV, s.356; İbn Hallikân, Vefâyâtü'l-A'yan, (Kahire,1948), C.II, s.252.

¹⁰ Halim Baki Kunter, "Türk Vakıfları", (Vakıflar Dergisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara,1938, Sayı:I, s.104-107; Bahaeddin Yediyıldız, Sosyal Bütünleşme

Osmanlı döneminde, doğal kaynakların ve zenginliklerimizin korunması için bir kararlılık, ta İmparatorluğun başından beri vardır. Fatih'in "yaş kesenin başını keserim" söylemi bunu açıkça kanıtlar.

Osmanlı toplumu doğayı korumada en çok "köylüler" ve "kenar-göçerler" sınıflarından yararlanmışlardır. Doğada yapılabilecek tahribatı yerinde ve zamanında ancak onlar görüp devletin ilgililerine haber verebilirlerdi. Çünkü bu iki sınıf, doğayla kucak kucağa yaşıyordu.

"Köylüler" yerleşik ziraat ve tarım ağırlıklı olduklarından üretici sınıftılar. Bu köylü sınıfı ziraat alanları olarak arazi sahiplendikleri için "kenar-göçerleri" yerleşik hayata zorlamaktaydılar. "Köylüler" belki de farkında olmadan bir yandan devletin arazisinin ve doğanın bekçiliğini yaparken, öte yandan da, göçerlerin yerleşik hayata geçişini hızlandırmaktaydı. Daha sonra bu "kenar-göçerler" Anadolu yaylalarından Rumeli ovalarına aktarılacaktı.¹¹ Bunun nedeni ise, "konar-göçerler" in sağlıklı ve yoğun nüfusa sahip olmalarıydı. Gerçekten nüfus potansiyeline ihtiyaç duyulan Rumeli'de bu "konar-göçerler" kısa sürede belli bir nüfus yoğunluğu oluşturmuşlardı.¹² Burada yerleşik düzene geçen halk, kendisinin dayanağı doğayı korumaya hiç farkında olmadan özen göstermekteydiler. Çünkü, o biliyordu ki, doğa olmayınca, üreticiliği yok olacaktır. Üreticiliği yok olunca kendisini yaşatan kaynak yok olacak ve sonunda kendisi ölüme mahkum olacaktır.

Tüm bunların yanısıra devlet, herhangi bir iş yapandan payını almayı ihmal etmiyordu. Bunu Fatih'in Kanunnâmesi'ndeki şu ifade açıkça gösteriyor:

"14-Eşek yükü odundan bir odun alalar. Kapucu şegirden gelip giden kuluna."¹³

Açısından Türk Vakıfları, (I.Vakıflar Haftası 5-11 Aralık 1983. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara,1984), s.34-36; B. Yediyıldız, İslâm Ansiklopedisi, "Vakıf" Maddesi, (İstanbul,1982), s.171.

¹¹ Cengiz Orhonlu. "Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskânı". (Türk Kültürü Araştırmaları, Sayı:XV/1-2, Ankara,1976), s.105-120.

¹² Tayyib Gökbilgin, Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihân, (İstanbul,1957), s.13-14, 20-29, 105-120.

¹³ Fatih Sultan Mehmed Kanunnâmesi, Kanun-i Cebelüyan Bâ Kanun-i Müzevvec-i Ğabrân, Madde-14.

Osmanlı devleti yapabildiği ve yetiştirebildiği kadarıyla ülkede olan her şeyi denetim altında tutmaya, hatta güllerden tatlı sulara ve derelerden denizlere varıncaya kadar her tür canlıyı doğal zenginliği kabul ederek denetim altında tutmaya çalışmıştır. Bunu devletin kendi malına sahip çıkma, doğayı ve içindekileri koruma amacının yanı sıra, devleti bu titizliğe iten İngiliz, Fransız ve Almanların yerli aracı tüccarlar kullanarak Türk yörelerindeki sulardan "sülük" vb. canlıları toplama ve yurtdışına geliş güzel kaçırmanın önüne geçme çabalarından kaynaklanmaktadır. Ancak biz burada bu makalemizde, sonucu itibariyle doğa ve içindeki varlıkların toplanmasının bir düzene bağlanmasını "Doğayı Koruma Çabası" olarak değerlendiriyoruz. Ele aldığımız ve aşağıda özgün metnini, okunuşunu ve Türkçesini sunacağımız belge bir "Buyuru-Emirname" suretinde "Sülük" toplanmasının düzenli yapılmasını ve geliş güzel toplanmalarının engellenmesini içermektedir. Bu belge, Osmanlı Dönemi Samsun Mahkeme Kayıtları-Şer'iyye Sicili, 1758 Nolu Defter, Varak:106 b, Kayıt No:403 olarak geçmiştir. Bu defterin tamamı tarafımızdan okunmuş ve indekslenmiş ve İlahiyat Fakültesi Kütüphanesinde okuyucuların hizmetine sunulmuştur. Ancak bu belgeyi sunmadan önce, kanunun iyi anlaşılabilmesi için "Sülük" kültürü hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır.

Sülük (Hirude Medicinalis):

Sülük, tatlı sularda veya denizde yaşayan kan emici ve halkalı bir solucandır. Sülük durgun ve tatlı sularda, denizde, dere yataklarında, yosunlu ve nemli yerlerde yaşar. Sularda yüzer, yerde sürünür ve bazen bir yere tutunarak yaşar.

Her iki ucunda da vantuz vardır. Ön kısmındaki vantuzunun ortasında bir ağız yer alır. Ağız çevresinde boynuza benzeyen sertlikte yapılı ve dişli üç dudak bulunur.

Sülükün tükrüğünde kanın pıhtılaşmasını önleyici bir enzim (Hirudin) vardır. Bedeninde yirmi iki sindirim kesesi bulunduğundan bir defada ağırlığının sekiz katı kan emebilir. Yiyeceği olmayan bir yere kapatılırsa, en az dört ay yaşayabilir.

Bizim için en önemli yanı halk arasında yaygın olan kültürel boyutudur.

Halk arasında kanla ilgili olduğuna inanılan bir çok hastalıkların

tedavisinde kullanılması gelenekleştirilmiştir.

Sülük tutmak eski çağlardan kalma bazı inançların gelenekleşmesi sonucudur. İnsan bedenine giren bazı kötü ve zararlı güçlerin kanda yaşadığına inanılırdı. Eski Mısırlılar deliren veya var olan inançlara karşı isyan eden bir kimsenin vücuduna cinlerin girdiğine inanırlardı. O kişiyi tedavi için kafatası kaldırılarak cinler çıkarılırdı. Hasta, çoğu kez ölür, bazen de yaşayabilirdi. Eğer hastalık veya cinler vücudun başka yerinde ise, bazen damar kesilerek kan akıtılırdı. Çoğu kez sülük tutularak tedavi ettirilirdi.

Sülüğe kan emdirme geleneği Araplar ve Türkler'de de yaygındı.

Yakın zamana kadar cam şişeler içinde panayır ve pazar yerlerinde "kaşıntıyı", "mayasılı" ve "varis"i iyileştireceği söylenerek satışı yapılan sülük'e kan emdirme geleneği Anadolu'da da yaygındı. Tıp yetkililerinin bu konudaki görüşlerine saygı duyarız. Ancak biz sadece sülükün kültürel, toplumsal boyutunu tarihi süreç içinde bir belgeye dayanarak irdeliyoruz.

Ülkemizde Mayıs ve Eylül aylarında toplanan sülük, halk arasında kaşıntı ve mayasılı iyileştiren ve bazı damar rahatsızlıklarına iyi gelen bir çare olarak kullanılır. Damarların deriye en yakın yerleri olan kol ve bacak gibi yerlere tutturulur. Hayvan doyunca kendiliğinden bırakır. Sülük, doymadan zorlanarak çekilirse, ya bedeni ya da vantuzu kopar. Bir daha kullanılamaz hale gelir. Kendisini bıraktığı durumlarda şişkindir ve hemen kusturulur. Çünkü çatlayıp ölebilir. Kusturma işlemi odun, kül veya tuzun sülükün üzerine dökülmesi ile yapılır. Hayvan kıvranarak emdiği kanın hemen hepsini kusar. Bundan sonra sülük normal suda yıkanır. Dibini killi su konan bir kavanozda aylarca yaşayabilir. Bu bile hayvanı öldürmeyerek doğal yaşamı korumaya bir örnek olarak algılanabilir.

Sülük'e kanı dengeli emdirmek veya yukarda değindiğimiz gibi, odun külü veya tuz kullanarak kusturmak ve temizlemek gerekir. Çok emdirilip kusturulmazsa çatlayıp ölür. İyi kan emmesi için de sülük iyice aç bırakılır.

Sülük'ün varis vb. hastalıklarda damarın pıhtılaşan, şişen yerine tutturularak tedavi edildiği ileri sürülüyor. Bunun ne derece olumlu sonuç verdiğini bilmiyoruz. Ancak sülükün tükrüğünde veya salgısında

kanın pıhtılaşmasını çözücü Hîrudin adlı bir enzimin olduğu bilinmektedir. Halk sülükün vücuttaki pis kanı emdiğine inanır. Oysa doğrusu, bu enzimin kanı sıvılaştırması nedeniyle kanın damarda akıcılığını artırmasıdır. Bugün çağdaş tıp olanakları varken artık sülükten umutlanmak, damarımızdan sülüke kan emdirmek (Hacamat) yaptırmak tarihe karışmıştır. Ancak bu bilgiler kültür tarihimizde hoş bir anı olarak kalacaktır. Biz tarihçiler olarak geçmişimizde modası geçmiş olan gelenekler ile geçmemiş ve canlılığını koruyan geleneklerimizi okuyucularla buluşturmaktan son derece mutlu olmaktayız.

**Belge No: Samsun Şer'iyye Sicili, 1758 No'lu Defter,
Varak No:106-b, Kayıt No: 403.**

V.106-b

**Kayıt No:403-Toplanan Sülüklerin Ruhsata Tabi
Olduğunu, Rahatsız Toplanan Sülüklere Hırsızlık İşlemi
Yapılacağını Bildiren Emir Sureti**

(1) İftihâru'l-Umerâ-i'l-Mükerrem Mîr-i Mîrân-ı Kirâmdan Cânîk Muhassılı Vekilimiz el-Hâc Ahmed Paşa-dâme ikbâluhu-(2) ve şerâyim-şi'âr Trabzon'dan Cânîk nihayetine varıncaya kadar kazaların nâibleri faziletli Efendiler(3)-zeyyedehu 'ilmehum ve kıdvetü'l-emâcîd ve'l-a'yan-ı müteselli ve voyvodogân ve zâbitân sa'adetli 'izzetli (4) Begler ve Ağalar- zîdet mekâdiruhum ve vucuh-i memleket ve iş erleri ve söz sahipleri ve kurâ muhtarları (5) bi userihim inhâ olunur ki, Memâlik-i Mahruse-i el-Mesâlik-iŞahânedede kâin sayd-gâhlarından (6) bazı eşhâs-ı mülteziminden bilâ-ruhsat sülükü sayd ve sirkat idub şurada burada satmakta (7) oldukları tahkik ve tecessüs buyrularak bu keyfiyyet ise, usul-i ilzâm ve iltizâma muğâyir (8) bulunduğundan işbu fesâdın öni kestirilmek üzere bundan böyle her kim Dersa'adete vesâir (9) mahal ve iskelelere gönderir-tekerrar edilmiş-ise mezkur sülükü ne mahalden ve hangi gölden tutduğu (10) ve mülteziminin veyahud o kazanın kaimekam (11) ve muhassılı ve müdiri tarafından yerinde tezkere bulunduğu halde gümrük memurları tarafından (12) imrârına

(geçirilmesine) ruhsat verilmeyup çok yoğ ise, sirkat demek olacağından yedinden ahz ve tevfi-i (13) birle mültezimi tarafına itâsı ve işbu altmışiki senesi itibariyle Cânîk ve mâhal-ı sâire-i (14) ma'lumenin sülük-i saydiyesini iltizâm iden Dimitriyoskelârbe nâm-ı tâcirin dâhil-i dâire (15) iltizamı olan mahallerden o ma'kule tezkeresiz zuhur iden sülükün dahi tâcir-i mersuma ita (16) olunmak üzere mekteb-i tbbiyye-i 'adliye cânibine irsâl isrâsı hususu lâzım gelânlara tenbih ve ilân (17) olunmak iradesiyle bu defa tarafımıza hitaben bir kıt'a emirnâme-i sâmiy-i hazirun-i vekâlet-penâhi şeref vurun (18) itmiş ve icrây-ı iktizâsı fariza-i hâliyeden bulunmuş olmağla. İmdi siz ki, müşârun ve muhâtabun mumâ-(19)-ileyhimsiz vusul buyurlarımızda ma'lumunuz oldukda kudret-i hâl cümleye ilân ve işâr iderek (20) fimâba'd zîr-i idarelerimizde kâin mahallerde fûrûht eylemek üzere o ma'kule tezkeresiz (21) sülük götüran olur ise, sirkat demek olacağından yedinden ahz ve tevfi-k-i birle mültezimi (22) bulunan mesfure itâ olunmak üzere sâlifuz-zik Mekteb-i Tıbbiye-i 'Adliye cânibine irsâl (23) isrâsı ve götürân şahsın hatır ve gönülüne bakılmayarak te'dibât-ı lâyiğenin icrası (24) zımında keyfiyetin tarafımıza ifâde ve imhâsına mübâderet ve müsâra'ât ve'l-hasil işbu fesadın külliyyen (25) ögi kestirilmek hususuna biribirden mezid-u ihtimâm ve dikkat eylemeniz bâbında bermantuk Emirnâme-i (26) Sâmiyy-i Vekâlet-Penâhî Divân Müşîri Eyâlet-i Trabzon ve Muhassılık-ı Cânîk ve elviye-i sâireden (27) işbu buyurları tahrîr da'vâtımızdan Cephanecebaşımız Mehmed Ağa ile ba's ve tesyîr olunmuştur. (28) Bi-Mennihi Te'âlâ vusulünde gerekdir ki, mücibiyle 'amel ve hareket ve hilâfından nü'as ve mücânebet eyleyesiz deyu, (29) Fî 27 Şa'ban sene 1262.

Belgenin Türkçesi:

V.106-b

Övgüye değer, saygın emirlerden değerli Beylerbeyinden Cânîk Muhassılı¹⁴ vekilimiz-ikbâlî süren-Hacı Ahmed Paşa ve yasalarının işareti olan Trabzon'dan Cânîk (Samsun) sonuna kadar kazaların

¹⁴ Mutasarrıftan küçük, kaymakamlık ve müdürlükler derecesinde bir makam.

Nâibleri¹⁵ -Allah'ın 'ilimlerini artırdığı- faziletli Efendiler, ileri gelenler, memleketin vergi tahsildarları, voyvodalar, zâbitler (subaylar), sa'adetli ve izzetli beyler ve ağalar-güçleri artsın- ülkenin seçkin kişileri, söz sahipleri, iş erleri, köylerin muhtarları ve emrindekiler ile birlikte görevlendirilmişlerdir ki:

Osmanlı Devletinde olan av yerlerinde bazı mültezîm¹⁶ kişiler ruhsatsız olarak sülükü avlayıp ve çalıp şurada burada satmakta oldukları araştırılmış ve iyice irdelenmiştir.

Bu durum gerekli işleyişe ve devlet gelirlerini toplama işine karşıt (zıt) avlanma olduğundan, işbu bozgunculuğun (fesadın) önu kestirilmek üzere, bundan böyle her kim Dersa'adete (İstanbul'a), diğer yerlere ve iskelelere gönderirse, sözü edile sülükü hangi mahalden ve hangi gölden tuttuğu, mültezimlerin bilgi ve becerisinin yeterli olduğunu bildiren mültezim veyahut o kazanın kaymakam ve muhassılı ve müdürü tarafında elinde tezkere bulunduğu halde gümrük memurları tarafından dışarı çıkarılmasına /veya başka bir yere geçirilmesine) ruhsat verilmemeli. Çok değilse, hırsızlık sayılacağından elinden uygun bir biçimde alınarak mültezime verilmesi.

İşbu altmış iki senesi itibariyle Cânîk (Samsun) ve diğer bilinen yerlerde sülük avlanmasını yürüten Dimitriyoskelarbe adlı tüccarın alanı içine giren yerlerden, tezkeresiz (ruhsatsız) ortaya çıkan sülükün de adı geçen tüccara verilmek üzere Adli Tıp Okuluna gönderilmesi ve sevk edilmesi hususu ilgiler uyarılmak ve ilgililere bildirilmek üzere, bu kez tarafımıza hitaben Sadrazamın hazır emri gönderilmiş ve gereğinin yapılması durumu farz olmaktadır.

Şimdi siz görevliler ve sorumlular mısınız, ulaşan buyurlarımızı aldığınızda gücünüzle herkese duyurup bildirerek, bundan böyle yönetiminizde bulunan yerlerde satmak üzere sözü edilen tezkeresiz sülük götüren olursa, hırsızlık sayılacağından, elinden alınıp uygun bir biçimde mültezimi bulunan taşıyıcılara verilmek üzere adı geçen Adli Tıp Okulu tarafına gönderilmesi ve sevk edilmesi, götüren kişinin hatırına gönlüne bakılmayarak layık olan cezanın uygulanması kapsamında durumun tarafımıza ifade ve inhasına girişilmesi ve ivedileştirilmesi. Kısacası işbu bozgunculuğun (fesadın) tümünden önu

¹⁵ Kadı vekili veya Şer'i hükümlere göre hüküm veren hakim.

¹⁶ Osmanlı Devletinde Götürü usulünde devlete vergi toplayan kişi.

kestirilmek hususuna biribirinden çok dikkat ve özen göstermemiz hususunda konuşulduğu üzere Sadrazam emri Divan üyesi Trabzon Eyaletinden Cânîk (Samsun) Muhassıllık ve diğer vilayetlere, işbu buyurları yazım çağrılarımızdan Cebhanecibaşımız Mehmed Ağa ile gönderilmiştir. Allah'ın iyiliği ile (bu emir) ulaştığında gereği uygulana ve hareket edile. Karşı çıkmaktan çekine ve sakınasınız.27 Şaban 1262 (27 Temmuz Pazartesi 1845)

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Günümüzde artık sülük ile kan aldırmanın (Hacamat'ın), tıbbın gelişmesi ve özellikle Hemetoloji'nin gelişmesi karşısında hiç bir değeri kalmamıştır. Hatta, bugün sülük ile varis vb. hastalıkları tedavi etmek ilkel bir tedavi yöntemi olarak değerlendirilebilmektedir. Bu nedenle, bu belgenin incelenmesi bize şunları anımsatır kanısındayım:

1-Tıp tarihi açısından insanlarımız damar hastalıklarında ne gibi yöntemleri kullandığını öğrenmiş oluyoruz.

2-Osmanlı Devletinin gerileme döneminde bile, doğal kaynaklarını korumaya ne denli önem gösterdiğini gözleyebiliriz.

3-Sülükün toplanmasının ehil ellerde yapılmasına dikkat çekerek kaynakların israf edilmemesini sağlamaya çalıştığını görebiliriz.

4-Yabancılarla doğal kaynakların kaçakçılık ve başka yollarla peşkeş çekilmesini, sülük de olsa, engellemeye çalıştığını görebiliriz.

5-Devlete götürü usulü vergi toplama görevi üstlenmiş "mültezim" adlı kişilerin bu kaçak sülük satma işine bulaştığını öğreniyoruz.

6-Devlet olarak sözleşme yaptığı Rum Tüccar Dimitriyos-kelarbe'nun hakkını nasıl koruduğunu görebiliyoruz.

7-Osmanlı Devleti -her ne kadar padişah tarafından yönetilse de- emir gönderdiği ve emrettiği sorumlu ve ilgililere bakılınca, neredeyse o yörenin konuya ilişkin tüm insanları -"iş erleri, söz sahipleri, voyvodalar, varlıklılar, zabitler"- sayılarak halkla birlikte bir yönetim uygulamasının sergilenmeye çalışıldığını görebiliyoruz.

